

LÄHDE

HISTORIATIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA 2020

Vertaisarvioitu tieteellinen aikakauskirja
16. vuosikerta
lahde.journal.fi

Julkaisija:
Labyrintti ry.
Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys ry.

Päätoimittaja:
Jenni Merovuo
jenni.merovuo@uef.fi

Toimitussihteerit:
Antti Härkönen, Timo Haapasalo, Miika Raudaskoski, Alexandr Osipov

Kansi:
Jenni Merovuo

Taitto:
Jenni Merovuo

ISSN 2489-6195

Henrik Mattjus

Kotitorpasta modernisoituvaan pienviljelijätilaan

1920- ja 1930-lukujen kodin tilan kokeminen ja muutos muistelukerronnassa

Abstrakti

Muutos torppareista pienviljelijöiksi tapahtui Suomessa pääosin itsenäisyyden ajan kahden ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Muutos merkitsi paitsi monien viljelijöiden oikeudellisen aseman muutosta, mutta myös kokonaisen uuden identiteetin rakentamista. Samaan aikaan ympäröivä yhteiskunta oli muutoksessa ja uuden ajan myötä alkoi syntyä uusia vaatimuksia ja ihanteita sille, millaista oli hyvä ja oikeanlainen elämä. Tämä merkitsi syntyvän pienviljelijäväestön kouluttamista uusiin oppeihin, kuten terveelliseen ja tarkoituksenmukaiseen asumiseen. Muutos tapahtui monilla eri linjoilla: maaseudun väestöä pyrittiin valistamaan, opastamaan ja kouluttamaan uusiin tietoihin ja taitoihin sekä samalla heidän fyysinen ympäristönsä alkoi muuttua modernisaation edistyessä. Kun ajattelutavat ja materiaallinen todellisuus muuttuivat, myös elämisen ja olemisen tavat alkoivat muuttua. Kodin tilassa tämä merkitsi asumisen kokemisen muutosta.

Tässä artikkelissa selvitän sitä, miten tämä asumisen kokemuksen muuttuminen sotien välisellä ajalla näyttäytyi vuosikymmeniä myöhemmin tehdyssä muistitietokeruussa. Kiinnitän huomion artikkelissa erityisesti siihen, miten muistitietoaineistoa voi hyödyntää, epätäydellisyydestään huolimatta, tilan kokemisen tutkimuksessa. Artikkelin alkuosassa olen keskittynyt tähän metodologis-teoreettiseen problematiikkaan materiaalis-kulttuurisen kodin tilan, kokemisen ja muistitietotutkimuksen yhdistävästä näkökulmasta. Samalla olen valottanut valittuun aineistoon liittyviä kysymyksiä ja varauksia. Artikkelin jälkimmäisessä osassa sovellan analyyttistä kehystäni tutkimuksen pääasiallisena aineistona olleeseen muistitietokeruuseen. Analyysin tulokset osoittavat, miten muuttuvassakin kodin tilassa säilyi osia perinteisistä tavoista olla ja elää. Samalla ne kertovat siitä, miten kodin tilan kokeminen ja muistelukerronta rakentuvat sosiaalisesti jaetussa ja tuotetussa todellisuudessa. Muisteluissa yhdistyvät niin useat aikatasot, materiaallinen todellisuus, kulttuuriset vaikutteet, sosiaalinen ympäristö kuin henkilökohtainen kokemushistoria.

Avainsanat: kokeminen, muistitieto, kodin tila, maatalo, muutos, asuminen

Johdanto

Modernisaatiossa kodin tila formalisoitiin uusiin sosiaalisiin sääntöihin, joiden kautta haluttiin rakentaa sosiaalista tilaa myös yhteiskunnalliselle tasolle. Tällaisia sosiaalisia sääntöjä tai rakenteita olivat esimerkiksi sukupuolinormistot, jotka määrittivät työntekoa ja asumista – samoin sosiaalisia ryhmiä koskevat normistot, jotka määrittivät tilan käyttöä esimerkiksi tilanomistaja – palkollinen -suhteissa. Mitä enemmän tilaan liittyy tällaisia säännöstöjä, sen hallitumpaa on sen käyttö ja ihmisten liikkuminen sekä kohtaaminen tällaisessa tilassa.¹ Normittava päämäärä näkyi selvästi esimerkiksi maatilojen tyyppisuunnittelussa. Sen perusteina käytettiin muun muassa rakennuskustannusten hillitsemistä sekä tilojen tuotannollista ja toiminnallista rationalisointia.² Erityisesti jälkimmäinen peruste kuvastaa ymmärrystä tilan luonteesta liikkeen ja yhtäaikaisen läsnäolon määrittäjänä. Bill Hillierin mukaan tila muodostuukin sekä toiminnan mikroekonomisten- että kulttuuristen tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Toiminnan ja tilan suhde on näin geneeristä ja siksi myös uudet yhteiskunnan muutoksen myötä syntyvät toiminnan muodot istuvat yleensä, eivät aina, jo olemassa olevaan tilaan.³ Toisin sanoen myös ”perinteinen” tila jatkaa olemassaoloaan uudessa tilajärjestyksessä. Ajatus soveltuu myös maalaiskodin tilan tarkasteluun, sillä tuotannon tilana 1920- ja 1930-lukujen maaseutukoti tuotettiin myös (mikro)ekonomisten tekijöiden kautta. Tästä kertoo esimerkiksi aikalaisten kiinnostus kotitalouden ja kotiteollisuuden edistämiseen kodin tilallisten ratkaisujen kautta. Toisaalta myös kulttuuriset tekijät vaikuttivat – niin rakentamisen perinne, modernismin ihanteet, yhteiskunnan muutoksen vaikutukset kuin paikalliset tavat määrittivät kodin tilaa. Jo 1927 Pienviljelijöiden Keskusliiton johtokunta halusi tilata uusia mallipiirustuksia, joissa sovellettaisiin tilojen ”*keskitysperiaatetta*”⁴. Pienviljelijäin Keskusliiton yhdennessä edustajakokouksen heinäkuussa 1934 ja sen yhteydessä järjestettyjen kymmenensien pienviljelijäpäivien avajaisesityksenä puolestaan kuultiin teollisuusneuvos Lauri Kuoppamäen luento kotiteollisuuden merkityksestä ja kehittämisestä pientiloilla.⁵ Kotitalous merkitsi kuluttamista, jota rationalisoimalla voitiin vaikuttaa asuinoloihin.⁶ Mallitilojen esittelyissä taas korostuivat esimerkiksi työn säästämiseen liittyvä argumentointi⁷ ja uudistusten merkitys tilojen tuotantokyvyn kannalta.⁸ Esimerkit kertovat, miten kodin tila tuotettiin ihmisen toiminnan kautta – tilassa olemisen, ja olemisen mahdollisuuksien määrittelyn, avulla.⁹ Tilassa oleminen ja näin myös sen kokeminen muuttuivat.

¹ Hillier 2014, 44.

² Urho Orola (Åberg), ‘Toimenpiteitä maaseudun asunto-olojen parantamiseksi’ *Rakennustaito* 21/1939, 338–341; Paatela 1920, 368–369, 380; Saarikangas 1993, 166–167. Käsitteenä *tyyppi* viittaa geneeriseen luokitteluun tiettyjen ominaisuuksien perusteella. Tyyppitaloilla oli tällaisia sekä etukäteen ja ulkoa annettuja määritteitä, mutta myös paikallisesti ja rakentamisen hetkellä niihin kiinnittyviä ominaisuuksia.

³ Hillier 2014, 58–59, 61. Hillier tekee määritelmänsä kaupunkitilaa tulkiten; Saarikangas 2002, 56. Myös Kirsi Saarikangas on kirjoittanut tilasta jatkuvasti muuttuvana päivittäisen elämän jäsentäjänä ja merkitysten tuottajana.

⁴ KA, PKA, C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934, 9.9.1927, pykälä 13.

⁵ KA, PKA, C:2, Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969, 30.6.–2.7.1934.

⁶ H- ja L-a (Laura Harmaja) 1929, 267–269.

⁷ Ellilä&Mattson&Terho&Lilja 1929, 8, 17–18. Kirjoittaja Viljami Kitunen.

⁸ Elfving 1932, 95–184.

⁹ Hillier 2014, 61–62.

Tutkimuskysymys, avainkäsitteet, aineisto ja menetelmä

Kysyn artikkelissani miten moderniksi muuttuvan maaseudun kodin tilan kokeminen 1920- ja 1930-luvuilla näkyy 1970-luvun alun muistelukerronnassa. Analysoin tilaa sen sosiaalisen tuottamisen näkökulmasta. Taustalla on sosiologi Henri Lefebvren kehittämä teoreettinen malli, jossa tilan representaatiot, representaation tilat sekä tilalliset käytännöt muodostavat tilan sosiaalisen tuottamisen kokonaisuuden.¹⁰ Käsitän pienviljelijyyden tässä konkreettisesti, yhteiskunnallisesti ja muistikerronnallisesti määriteltynä tilallisena käytäntönä, jota tuotettiin sosiaalisesti sotien välisen ajan modernisaatiokehityksessä¹¹. Käytäntö toteutui esimerkiksi pienviljelijäkodin materiaalsen tilan muodoissa, joka yhtäältä toimi representaation tilana pienviljelijyydelle. Tilallista tuottamista hallitsivat agraarit toimijat, maatalousreformistit, suunnittelun asiantuntijat ja osin myös tilalliset itse. Tilan muutoksen hallinta ja ymmärrys muutoksesta pyrittiin toteuttamaan esimerkiksi levittämällä tyyppipiirustuksia ja rakennusoppaita. Muistitietoa tutkimalla tuon esiin sen, miten vanhat ja uudet tilalliset käytännöt sovitettiin yhteen kodin rakentamisessa ja asumisen kokemuksessa.

Näkökulmani rakentuu tilan tuottamisen, kokemisen ja muistamisen välisten yhteyksien ja niiden muodostaman sosiaalisen, ajallisen ja tilallisen kokonaisuuden pohjalle. Jan Assmannin mukaan tämän kaltainen yhdistävä rakenne (*”connective structure”*) perustuu toistolle, jonka avulla kulttuurista muistia ohjataan. Toisto puolestaan muodostuu muistamisen tavoille, kuten rituaaleille, muistomerkeille ja kirjoituksille.¹² Tarkastelen artikkelissa muistelukerronnasta laadittuja kirjoituksia tuon rakenteen kommunikatiivisena ja kulttuurisena tasona, jossa yksityinen muistaminen yhdistyy muistin sosiaaliseen ulottuvuuteen. Lynn Abrams kirjoittaa muistamisesta merkityksenantoprosessina, joka on jaettu kokemus.¹³ Tarkastelen muistamista siis sen sosiaaliselta tasolta yhdistäen sen sosiaalisesti tuotettuun tilaan. Tilallisella rakenteella tarkoitan sekä fyysistä asuinympäristöä että yhteiskunnan tilallista käytäntöä, merkitys- ja merkkijärjestelmää, jonka puitteissa ymmärrys kodin tilasta levitettiin, eletty tila kokemuksellistettiin ja jonka varaan muistelijat siten rakensivat kotia koskevaa kerrontaansa. Aineellinen ja aineeton merkitysten tila ovat tarkastelussa erottamattomia ja edellyttävät toistensa olemassaoloa.¹⁴ Muistitiedon on tulkittu kertovan menneiden tapahtumien

¹⁰ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 33.

¹¹ Pienviljelijä-käsitettä voi tulkita jo lähtökohtaisesti tilallisena, sillä se määrittyi maatilojen viljelysten koon perusteella.

¹² Assmann 2011, 3, 5–6, 21–24. Assmann jakaa muistin tasoiksi *”mimeettisen”*, *”esineiden”*, *”kommunikatiivisen”* ja *”kulttuurisen”* muistin.

¹³ Abrams 2010, 78–79, 95–96; Kansteiner 2002, 185, Kansteiner viittaa teoksiin Schacter, Daniel (toim.) 1999. *The Cognitive Neuropsychology of False Memory*. Psychology Press, Hove, Eng.; Schacter, D. 1996. *Searching for Memory: The Brain, the Mind, and the Past*. Basic Books, New York; Rubin, David (toim.) 1996. *Remembering our Past: Studies in Autobiographical Memory*. Cambridge University Press, New York; Conway, Martin et al (toim.) 1992. *Theoretical Perspectives on Autobiographical Memory*. Kluwer, Dordrecht; Conway, M. et al (toim.) 1998. *Theories of Memory II*. Psychology Press, Hove, Eng. ja Schudson, Michael 1995. *Dynamics of Distortion in Collective Memory*. Teoksessa Schacter, Daniel (toim.). *Memory Distortion: How Minds, Brains, and Societies Reconstruct the Past*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 346. Rituaalit ja muistomerkit jätän oman tarkasteluni ulkopuolelle.

¹⁴ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 38–39; Oldenzien 2000, 14–15. Oldenzien on käsitellyt teknologiaa muun muassa kokemusten tuottajana ja rajaajana. Tulkitsen modernia tilaa tästä samasta näkökulmasta; Coman et al 2009, 129–130. Psykologian näkökulmasta on kirjoitettu sosiaalisista artefakteista, joita yhteisöt rakentavat sekä ylläpitävät ja jotka vaikuttavat niiden muistiin; Saarikangas 1993, 155–156, Kirsi Saarikangas on kirjoittanut, kuinka erityisesti maatalo käsittää tilallisesti muutakin kuin pelkän asuinrakennuksen.

merkityksistä muistelijoilta.¹⁵ Lisäksi Ulla-Maija Peltosen mukaan muistaminen on aina prosessi, jonka merkitys on konstrukttiivinen, sosiaalinen ja argumentatiivinen.¹⁶ Tässä tutkimuksessa käyttämäni muistitietoaineistoa tulkiten kokemukserontana. Näissä muisteluissa kerronnallistetut kokemukset ovat muodostuneet kulttuuristen, yhteiskunnallisten ja poliittisten prosessien pohjalta. Samalla kokemukset ovat myös toimineet edellytyksenä niiden prosessien jatkumiselle tai päättymiselle. Toisaalta, myös kokemus on sekä fyysinen että sosiaalinen prosessi – siten se on myös tilallinen prosessi.¹⁷

Käytän artikkelin aineistona Historiallisten seurojen muistitietotoimikunnan haastatteluohjelmassa *Itsenäistyneiden torppien kehitys vuosina 1919–1939* koottua monistetta vuodelta 1973.¹⁸ Aineisto sisältää kaksikymmentä litteroitua haastattelua entisten Mikkelin ja Hämeen läänien alueelta. Lisäksi hyödynnän artikkelissa aikalaislehdistöä sekä maatalouteen liittyviä julkaisuja.¹⁹ Olen tietoinen siitä, että muistitietoaineistossa esiintyvät tilat voivat edelleen olla olemassa. Myös informanttien jälkipolvia on varmasti elossa. Työni huomion kohteena eivät kuitenkaan ole yksittäiset paikat tai ihmiset vaan tiedonintressi kohdistuu tilan kokemisen ja muistamisen välisen suhteen selvittämiseen.²⁰ Sijoitan artikkelin sekä historiallisen muistitutkimuksen (*”memory studies”*) että suullisen historiantutkimuksen (*”oral history”*) kenttiin. Tunnustan siis yksilöllisen kokemisen merkityksellisyyden asettaen sen kuitenkin samalla osaksi sosiaalisia ja kulttuurisia kehityskulkuja.²¹

Lähdeaineistona käyttämässäni haastatteluissa vastaajia oli yhteensä kaksikymmentäkolme ja haastatteluja kaksikymmentä. Vastaajista viisitoista oli miehiä ja kahdeksan naisia ja heidän syntymävuotensa vaihtelivat välillä 1885–1904. Vastaajat sijoittuivat kuudelle eri paikkakunnalle ja kuuteentoista eri kylään. Paikkakunnista neljä kuului entiseen Mikkelin lääniin ja kaksi Hämeen lääniin. Haastattelijoina oli ohjeistettu etsimään paikkakuntaa hyvin tuntevia ihmisiä, kuten ”... (vanhoja kunnallismiehiä ja lautamiehiä), joista jotkut voivat olla vanhojen talojenkin isäntiä.” Ja ”[l]isäksi on kirjattava haastattelijan käsitys haastatellun tiedoista, muistista ja suhtautumisesta haastatteluun, jotta tietoja myöhemmin käyttävä tutkija voisi päätellä jotakin niiden lähdearvosta.”²²

¹⁵ Portelli 2006 [1979,1998], 55.

¹⁶ Peltonen 2006, 109. Peltonen viittaa John Shotterin huomioon, Shotter, John 1991. *The Social Construction of Remembering and Forgetting*. Teoksessa: Middleton, David&Edwards, Derek. *Collective Remembering*. Sage Publications, London, 131, 136. Ks. myös Korhokangas 2006, 123.

¹⁷ Tuomaala 2004, 35.

¹⁸ Vilkkö, Marja-Liisa, *Itsenäistyneet torpat. Haastatteluja Hartolan, Hollolan, Luhangan, Asikkalan, Joutsan ja Sysmän pitäjistä*. Moniste. Tampereen yliopisto. Historian oppiainekirjasto, 1973. Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta oli perustettu 1960 ja sen tehtävänä oli kerätä suullista muistitietoa perustutkimuksen tarpeisiin. [http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Historiallisten_seurojen_muistitietotoimikunta, luettu 29.5.2019]

¹⁹ Ellilä, K.J., Mattsson, S., Terho, T., Lilja, Simo (toim.), *Suomalaisia mallitiloja I*. Wsoy: Porvoo, 1927; Ellilä, K.J., Mattsson, S., Terho, T., Lilja, Simo (toim.), *Suomalaisia mallitiloja II*. Wsoy: Porvoo, 1929; Ellilä, K.J., Mattsson, S., Terho, T., Ollila, A.J. (toim.), *Suomalaisia mallitiloja III*. Wsoy: Porvoo, 1932.

²⁰ Pietarinen 2002, 64, 67.

²¹ Hamilton&Shopes 2008, xi–xii.

²² Vilkkö 1973, Yleisiä ohjeita haastattelijalle. Haastatteluohjelman olivat laatineet 1970 Viljo Rasila, Hannu Soikkanen ja Pentti Virrankoski. Kaikki haastattelut toteutti Marja-Liisa Vilkkö.

Tämä reflektointi oli yleensä kuitattu lyhyesti toteamalla, että haastateltu oli vaikuttanut uskottavalta. Moni haastateltu olikin kuulunut erilaisiin kunnallisiin ja kirkollisiin elimiin²³, mutta eivät kaikki. Haastattelijan rooli oli arvioida muistelukerronnan uskottavuus sekä historiallisten faktojen että psykologisen arvioinnin näkökulmasta. Toisaalta ohjeistuksessa haastateltavan kertomuksen lähdearvoon on vaikuttanut myös hänen sosiaalinen asemansa yhteisössä. Kokemuksen kerrontaa analysoitaessa aineisto kertoo siten tietyn aktiivisen, jossain määrin koulutetun ja etuoikeutetunkin ihmisryhmän tulkinnasta. Samalla aineisto kuvaa sotien välisellä ajalla varhaisaikuisuudessa tai keski-ikää lähestymässä olevien noin 20–40-vuotiaiden ihmisten kokemuksia. Toisaalta, muistelu on kerrostunut vahvasti myös sotien jälkeisillä tapahtumilla ja kokemuksilla – muisteluhetkellä kertojat ovat olleet noin 70–85-vuotiaita.

Aineiston muistelukerronnan kautta voin analysoida sitä, mikä oli tilallisesti merkityksellistä muisteltavaa ainakin kahdella tavalla: muistelukerronta avaa näkymiä sotien välisen ajan asumisen kokemiseen sekä siihen, mikä tästä nousi merkittäväksi muisteltavaksi 1970-luvun alussa.²⁴ Kyselyhaastattelun tarkoitus oli alun pitäenkin kerätä muistoja muutoksesta torppareista itsenäisiksi viljelijöiksi. Haastattelijoiden ohjeistuksessa oli eri aihekokonaisuudet otsikoitu erikseen, joista yksi oli ”*Asuin- ja varastorakennukset*” ja toinen ”*Kotitalous ja sisustus*”.²⁵ Haastattelijan piti kysyä muistelijoilta asuinrakennuksen huoneluvusta, tulisijoista, seinien ja vesikaton rakenteesta sekä tarkat tiedot rakennukseen mahdollisesti tehdyistä uudistuksista.²⁶ Kirjatut vastaukset noudattavat melko tiukasti tätä ohjeistusta. Lisäksi kysymykset kertovat siitä, miten kokemusta menneisyydestä merkityksellistettiin historiantutkimuksen piirissä 1970-luvulla. Keskittyminen muutokseen kertoo myös oman aikansa, 1970-luvun, ilmapiiristä ja maaseudun elämäntapojen vähittäisestä häviämisestä esimerkiksi kaupungistumisen sekä muuttoliikkeen ja hyvinvointivaltiokehityksen myötä²⁷.

Työn analyysimenetelmänä on aineiston lähiluku ja temaattinen sisällön analysointi, jossa olen modernisaatioon liittyvien käsitteiden ja ilmiöiden kautta etsinyt jälkiä tilallisesta kokemisesta. Tilan modernisaatioon liittyvät ilmiöt löytyvät esimerkiksi kuvailuista ja kertomuksista teknisistä, tiedollisista tai taidollisista tutkimusajakauden uutuuksista sekä kodin tilan konkreettisista muutoksista. Pohjaan päättelyni alussa mainittuun tulkintaan tilasta liikkeen ja yhtäaikaisen läsnäolon mallien muodostajana.²⁸ Tämä antaa keinon tulkita kokemista aikalaisten tilallisessa kontekstissa, sillä näkökulma valottaa ensi sijaisesti materiaalisen tilan ominaisuuksia. Tulkitsen muistelukerrontaa suhteessa ihanteelliseen maalaiskodin tilaan, jota representoitiin esimerkiksi talojen tyyppisuunnitelmissa, aikakauslehtikirjoituksissa ja maataloudellisissa julkaisuissa, joissa perinteinen paritupamalli muuttui useamman huoneen

²³ Haastateltujen ryhmä vertautuu tässä mielessä esikuvatilallisiksi valittuihin, joista myös monet toimivat erilaisissa paikallisissa luottamustoimissa ja yhteenliittymissä. Ks. esim. Elfving 1932, 95–184.

²⁴ Miettunen 2014, 169. Katja-Maria Miettusen mukaan muistelu ”*ei siis kerro niinkään menneisyydestä kuin nykyisyydestä.*” Nähdäkseni Miettunen ei kuitenkaan kategorisesti kiellä mahdollisuutta etsiä myös menneisyyden jälkiä muisteluista.

²⁵ Muut kokonaisuudet olivat ”*Maanviljelys 1919–1939*”, ”*Karjanhoito 1919–1939*”, ”*Maatalouden tuotto ja sijoitukset*”, ”*Sivuelinkeinot*”, ”*Kuuluminen ammatillisiin järjestöihin*”, ”*Kirjallisuus ja tiedonhankinta*” sekä ”*Yleistä*”.

²⁶ Vilkkonen 1973, Yleisiä ohjeita haastattelijalle.

²⁷ Vastaavia kyselyitä ja kansatieteellisiä tutkimuksia tehtiin 1970-luvulla yleisemminkin. Ks. esim. Leimu & Talve 1976.

²⁸ Hillier 2014, 34–65, 58.

kodiksi. Viljelijöitä esimerkiksi kehoitettiin hankkimaan omia tarpeitaan vastaavia tyyppisuunnitelmia²⁹. Toisaalta monet vanhat asumisen ja olemisen tavat säilyivät myös uudistetussa kodin tilassa.³⁰ Kodin tila määrittyi siten ajassa kerrostuneen päivittäisen kokemisen kautta.

Muistelutilanteen ja muistelun kohdeajan välinen etäisyys, noin 40–50 vuotta, aiheuttaa sen, että muistaminen on ollut ainakin osittain historiatietoista ja kulttuurisesti tulkitsevaa.³¹ Toisaalta, muistitietotutkimus on lähtökohtaisesti sosiaalinen käytäntö, joka yhdistää mennyttä ja nykyisyyttä sekä toimintaa ja kertomusta.³² Myös tiukka haastatteluohjeistus on määrittänyt kerronnan rajoja. Voidakseni tulkita muistelukerrontaa tilallisesta näkökulmasta, olen ryhmitellyt haastatteluja sen perusteella, miten niissä kerrotaan asuinrakennuksen uudistamisesta tai kokonaan uuden rakentamisesta. Neljässä haastattelussa ilmoitetaan suoraan haastateltavien vielä asuvan samassa rakennuksessa; kahdessa haastattelussa kerrotaan, että uusi talo rakennettiin 1960-luvulla ja lisäksi neljässä kuvataan taloihin samalla vuosikymmenellä tehtyjä merkittäviä remontteja. Kahdessa haastattelussa kerrotaan uusien talojen rakentamisesta 1950-luvulla ja yhdessä 1944. Ainoastaan kahdessa haastattelussa ei ilmaista asuinrakennuksen valmistumisajankohtaa millään tavoin ja lopuissa viidessä kerrotaan talojen rakennetun 1920- tai 1930-luvuilla tai heti torpan ”itsenäistyessä”. Tulkitsen tämän ryhmittelyn kautta tilallista muistamista kahdella tavalla: ensimmäiseksi, tilallinen muistaminen rakentui pitkän ajan kuluessa, jolloin se kerrostui historiallisesti ja toiseksi, muisteluhetkellä 1920- ja 1930-lukujen kodin tila on edelleen useimmilla muistelijoilla muodostanut tilallisen muistamisen materiaalisena rakenteen – se on siis luonut kollektiivista muistelukerrontaa.³³ Kirsi Saarikangas on todennut rakennusten merkityksen jokapäiväisen elämän määrittäjinä kasvaneen 1900-luvulla. Kodin tilaa määriteltiin yhä yksityiskohtaisemmin modernin tilasuunnittelun kautta.³⁴ Brittiläisiä lähiökoteja tutkinut Deborah Sugg Ryan on määritellyt moderniteetin kokemukseksi.³⁵ Tilan kokeminen siis asettui sille sosiaalisesti, kulttuurisesti ja materiaalisesti tuotettuihin raameihin päivittäisissä askareissa ja niille annetuissa merkityksissä.

²⁹ ’Tarkoituksenmukaisesti rakentamaan!’ *Pellervo* 3/1926, 47. Tuvalla on tulkittu olleen maataloissa keskeinen asema satoja vuosia. Kodin tilassa oleminen perustui tupaan. Tämä perinne ei katkennut edes 1900-luvulla, asumuksia modernisoitaessa. Ks. Saarikangas 1993, 157–159.

³⁰ Saarikangas 1993, 164.

³¹ Mikkola 2009, 61.

³² Hamilton&Shopes 2008, viii.

³³ Ballantyne 2004, 27–28. Vaikka paikkaan ja tilaan liittyvät merkitykset vaihtuvat eri yksilöiden muistojen ja kulttuurisesti kerrostuneen tiedon yhteisvaikutuksesta, säilyy niihin kytkeytyneenä kokemisena myös aina jotakin jaettavaa; Hodge 2011, 117.

³⁴ Saarikangas 2006, 162; Erityisesti tuvan keskeinen asema maalaistaloissa teki myös asumisen kokemisesta kollektiivista. Ks. Saarikangas 1993, 160–161.

³⁵ Sugg Ryan 2018, 57.

Tilallisen kokemisen tutkimuksesta

Tilat ja niiden keskinäiset suhteet ovat perustavia ihmisten olemiselle, ajattelulle sekä ympäristön tiedostamiselle. Näin tila muodostaa rakenteita, joissa kokeminen määrittyy ja tapahtuu.³⁶ Tilan ja sosiaalisen toiminnan vuorovaikutus voidaan osoittaa esimerkiksi tarkkailemalla ja analysoimalla ihmisten toimintaa ja liikettä tilassa. Tietynlainen tila tuottaa ja vahvistaa olemassa olevia kulttuurisia tilan normistoja ja toisaalta tilan kautta voidaan ohjata ihmisten liikettä ja kohtaamisia sekä näin tuottaa uusia normistoja.³⁷ Vaikka menneisyyden ihmisten liikkumista kodin tilassa on usein hankala selvittää lähdeaineistoista, voidaan tilan ja liikkeen vuorovaikutussuhteen perusteella olettaa asuinrakennusten tilallisen järjestyksen antavan tulkintamahdollisuuksia tilan päivittäisestä käytöstä ja kokemisesta.³⁸ Niin ikään kokeminen on kulttuurisesti rakentunutta ja näin osin aina kollektiivista. Tällöin yksittäisten ihmisten kokemuksien kautta voidaan tutkia myös kulttuurisia rakenteita. Riitta Laitinen on erottanut kokemisen ja kokemuksen käsitteinä toisistaan. Kokeminen on jatkuva prosessi siinä missä kokemus on selvärajaisempi ja yksittäisempi tapahtuma. Hänen mukaansa kokemista on myös helpompi tutkia, sillä yksittäisen henkilön kokemukseen voi olla vaikeaa päästä käsiksi historiallisten aineistojen avulla.³⁹ Artikkelin lähdeaineistosta keskeiseksi muodostuu spatio-temporaalinen jatkuvuus, joka toimii taustana kokemisen muistelukerronnalle. Tämä jatkuvuus perustuu verrattain hitaisiin tilallisten rakenteiden ja käytäntöjen muuttumiseen 1900-luvun alkupuolella, vaikka edistystä esimerkiksi huoneluovassa ja asumisahtauden lieventämisessä tapahtuikin⁴⁰.

Tilallisen järjestyksen selkeimpiä muutoksia olivat esimerkiksi uuden asuinrakennuksen valmistuminen tai käymälän rakentaminen. Muistelijat eivät kuitenkaan kerro aistimuksista, tuntemuksista, elämyksistä tai päivittäisten käytäntöjen muutoksista, joita nämä muutokset olisivat aiheuttaneet. Tällaisten arkipäiväisten kokemusten muistojen puuttuminen onkin tyypillinen piirre näissä asumisen muisteluissa. Tähän on lukuisia yleisempiä sekä erityisempiä haastattelutilanteeseen liittyviä syitä. Ensinnä arkikokemuksesta ei ole välttämättä kysytty suoraan – haastattelijoiden kysymyslistat olivat keskittyneet aineellisten muutosten ja vaikutteiden saamisen ympärille.⁴¹ Toiseksi kokemuksista puhuminen vieraille saattoi olla hankalaa, sillä päivittäinen elämä saatettiin mieltää yksityisen muistamisen piiriin kuuluvaksi – ei jaettavaksi⁴². Kolmanneksi toistuvien tilallisten rutiinien kokemuksellinen merkitys ei

³⁶ Hillier 2014, 35–36; Laitinen 2015, 2. Laitinen viittaa teoksiin Saarikangas 2002, 55 sekä Saarikangas, Kirsi 1998. *Kuvasta tilaan: taidehistoria tänään*. Vastapaino, Tampere, 256.

³⁷ Hillier 2014, 43.

³⁸ Hillier 2014, 45; Tunturi&Syrjämaa 2002, 15. Janne Tunturi ja Taina Syrjämaa kirjoittavat tilan tavoittamisen haasteista, joista ensimmäinen on menneisyyden tilan katoaminen, vaikka se voidaankin osin lähteiden avulla rekonstruoida. Toinen haaste historian tutkimukselle on tilan merkitysten riippuvaisuus sen käytöstä.

³⁹ Laitinen 2015, 2–4.

⁴⁰ Palomäki 2011, 72; Mertanen 1989, 111. Tiina Mertasen mukaan vuoden 1937 maaseudun asuntokannasta 67,3 prosenttia oli rakennettu 1900-luvun puolella. Mertasen tilastoesitys perustuu Maaseudun asunto-olot vuonna 1937 -selvitykseen, s.10.

⁴¹ Vilkkonen 1973, Yleisiä ohjeita haastattelijalle.

⁴² Olsson 2016, 173. Olssonin mukaan esimerkiksi Museoviraston kansatieteellisten kyselyiden kohdalla tutkimuksellinen, ja näin niiden kysymyksiin vaikuttanut muutos, kohti henkilökohtaisempien kokemusten tavoittamista tapahtui 1980-luvulla.

noussut muistelijoiden muistoissa kertomisen arvoiseksi⁴³ ja vastavuoroisesti muistot poikkeavista tapahtumista saattoivat olla vahvempia. Muistikuvien syvyys ja elävyys vaihtelevatkin koetun elämyksen intensiivisyyden ja vallinneiden olosuhteiden vaikutuksista.⁴⁴ Muistelijat eivät siis kerro suoraan, *millaista* oli esimerkiksi siivota, laittaa ruokaa tai peseytyä. Historiantutkijalle ei ole mahdollista tavoittaa välitöntä kokemusta. Tulkitsemme aina merkityksillä kerrostuneita lähteitä.⁴⁵ Päivittäinen rutiininomainen asumisen kokemus puolestaan ei synny ensisijaisesti tietoisesti.⁴⁶ Toisaalta yksittäisissä muisteluissa kysymys voi myös esimerkiksi olla vallinneista sukupuolirooleista – kodin työ oli naisten toiminta-aluetta ja muistelija saattoi olla mies⁴⁷. Seuraavaksi tarkastelen, miten tilan muuttumista ja tilallisen kokemisen edellytyksiä on tuotu esiin artikkelin pääaineistona toimivassa muistitietokeräyksessä.

Asumisen tilan monet muutokset

Joutsalainen haastateltu muisteli vanhaa asuinrakennusta, joka ”oli noin 7 X 7 metrin kokoinen ja hyvin huonokuntoinen.” Rakennuksessa oli yksi säännöllisesti lämpimänä pidetty huone, ruokahuone sekä läpiajettava eteinen. Se siis oli perinteistä paritupatyyppejä. Ruokahuoneen tulisijana oli kakluuni, mutta sitä ei lämmitetty usein. Tuvassa olleen leivinuunin hiilloksella valmistettiin lämpimät ruuat. Hiillokselle mahtui kaksi pataa yhtä aikaa ja lisäksi käytössä oli rautainen kolmijalka. Tilalla asuneet loiset valmistivat ruokansa samalla hiilloksella talonväen kanssa. Muistelija ei kuitenkaan kertonut, tapahtuiko talonväen ja loisten ruuanlaitto ja ruokailu samaan aikaan. Loisilla oli käytössä myös yksi aitta varastointia varten. Hirsistä tehdyn tuvan seinät pestiin kerran vuodessa ja lattia ”vähän *sakeampaa*”. Torpan itsenäistyttyä oli rakennettu uusi asuinrakennus, jossa oli kaksi kamaria, keittiö, tupa sekä eteinen. Tupaan oli tehty luonnonkivistä uusi uuni ja kamareihin tiiliuunit. Tilalla oli myös karjakeittionä toiminut savusauna vuoteen 1920 saakka, jolloin oli rakennettu uusi sauna. Ensimmäinen käymälä rakennettiin 1915 ja vesi saatiin omasta kaivosta.⁴⁸ Asumuksen valaistuksena olivat toimineet ensin päreet ja muutoin öljylamppu. Sen sijaan sähköjä tilalle ei ollut vedetty vielä 1970-luvullakaan. Talon sängyissä nukkui aina kaksi ihmistä, paitsi loiset nukkuivat yksin omassa

⁴³ Connerton 2009 [1989], 72. Paul Connerton kirjoittaa sanattomasta, ruumiillisesta muistamisesta, jossa menneisyyden käytännöt säilyvät ruumiillisessa toiminnassa, vaikeivat välttämättä tule sanallistaen historiallistetuksi.

⁴⁴ Abrams 2010, 86–87. Lynn Abramsin mukaan on myös esitetty, että toistuvat arkipäiväiset käytännöt ja olosuhteet säilyvät muistissa parhaiten; Myrdal 2012, 155–158. Janken Myrdal on kirjoittanut, että liian arkipäiväiset ilmiöt eivät yleensä tallennu historiantutkijoiden käyttämiin lähdeaineistoihin. Hän esittää myös muita syitä tähän: ilmiöstä piti vaieta, sitä koskeva keskustelu vaiennettiin tai se oli yksinkertaisesti niin harvinainen, että sen jälkien esiintyminen lähdeaineistoissa on poikkeuksellista.

⁴⁵ Lefebvre 2013 [1974, 1991], 34. Lefebvren mukaan juuri tilallisen kokemuksen merkityksellistäminen hävittää käytännön, eletyn tilan, tavoittamattomiin.

⁴⁶ Seamon 2015, 391–392.

⁴⁷ Saarikangas 1993, 164. Sukupuolilla oli erilaiset roolit maalaiskodin tilassa ja heidän kokemus tilasta oli erilainen. Saarikankaan mukaan tämä ei kuitenkaan perustunut välttämättä tilan ulkoisiin ominaisuuksiin vaan tilan käyttöön ja subjektiiviseen kokemiseen. Maalaiskodin tila ei siis yleensä jakaantunut erillisiin naisten ja miesten sfääreihin.

⁴⁸ Vilkkonen 1973, Haastateltava Adiel (Aati) Isokivi (s.1903), Kattilanharjusta, Pärnämäen kylästä Joutsasta, 3.

kapeassa sängyssään. Mattoja tai ikkunaverhoja ei tunnettu.⁴⁹ Sähkön puuttuminen ei ollut yllättävää, sillä kirkonkyliä lukuun ottamatta Keski-Suomi olikin yleensä kokonaan ilman sähköä sotien välisellä ajalla.⁵⁰ Huomio kiinnittyi muistelukerronnassa samoihin teemoihin, joita pidettiin keskeisinä jo 1930-luvulla maaseudun asumisen selvityksissä⁵¹.

Rakennukset ja miljööt ruumiillistavat muistoja sekä muokkaavat muistamisen tapoja.⁵² Tilan muistikuvat voivat syntyä esimerkiksi tietyn ajanhetken tai sosiaalisten ja tilallisten käytäntöjen kautta. Vaikka muistikuvaa käsiteltäisiin visuaalisena muistona, se on usein kuitenkin rakentunut toiminnan kautta. Muistettu tila on usein kontrastissa todellisuuden nopeaan muutokseen. Muistissa säilytetty tila on nähty ja kerrottu yleensä muuttumattomana ja staattisena, kuten yllä esitelty esimerkki havainnollistaa. Kuitenkin tilassa on aina muutosta vastustavia ja sitä edistäviä elementtejä, jotka yhdessä muovaavat tilan sosiaalisia ja tilallisia käytäntöjä.⁵³ Eleytetyt tilat jäävät yleensä osaksi muisteluita, vaikka itse fyysinen paikka häviäisi tai muuttuisi. Edellä esimerkiksi karjakeittiönä toiminut savusauna. Muisti ja tila ovat siten katkeamattomassa yhteydessä. Muistamisessa ”*Mitä tapahtui*” ja ”*Missä tapahtui*” kulkevat yleensä yhdessä. Paikat siis tuottavat muistin kerrostumia. Kirsi Saarikangas kirjoittaa, että ”*menneisyys ja nykyisyys syntyvät yhtä aikaa*” muistamisessa. Ne ovat vuorovaikutteisia, eivätkä muistamisessa voi olla olemassa erikseen vaan edellyttävät toisiaan.⁵⁴ Tilat sitovat muistia ja aistimuksia (”*sensations*”), jotka voivat luoda yhteyden menneeseen kokemukseen, aikaan ja tilaan. Muistelut saavat usein topografisen ja materiaalisuuden luonteen. Muistaminen on valikoivaa ja edellyttää myös unohtamista tai poisrajaamista, siksi muistot kerrostuvat tietystä ajoista, paikoista ja muista merkityksistä.⁵⁵ Muisti ei siis ole tietovarasto vaan enemmän merkityksenantoprosessi, jossa kokemusten jäljet tarinallistetaan.⁵⁶ Kollektiivinen muisti ”*rekonstruoi menneisyyttä sekä järjestää nykyhetken ja tulevaisuuden kokemista.*”⁵⁷ Tila toimii aktiivisena muistamisen rajaajana ja pitää sisällään menneisyyden, muisteluhetken sekä tulevaisuuden antaen puitteet tuolle merkityksenantoprosessille. Käyttämäni muisteluaineisto kiinnittyy näin tilaan, joka oli muistelun kohteena sekä edelleen myös monien haastateltavien materiaalisena ja mentaalisenä asuinympäristönä.

Luvun alussa referoitu kuvaus on hyvin tyypillinen artikkelin aineistossa esiintyvä kertomus siitä, miten itsenäistynyt torppa modernisoitiin materiaalisuuden tilan näkökulmasta. Haastattelijan

⁴⁹ Vilkkonen 1973, Haastateltava Adiel (Aati) Isokivi (s.1903), Kattilanharjusta, Pärnämäen kylästä Joutsasta, 5-6.

⁵⁰ Herranen 1996, 130–132.

⁵¹ Kinnunen, Erkki J., ’Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.’ *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 407–414.

⁵² Åström 2016, 343, Åström viittaa teoksiin Crinson, Mark (toim.) 2005. *Urban Memory. Historia and amnesia in the modern city.* Routledge, London&New York, xii, Fenster, Tovi&Yacobi, Haim 2010. *Remembering, Forgetting and City Builders.* Ashgate, Farnham ja Demo, Anne Teresa&Vivian, Bradford (toim.) 2012. *Rhetoric, Remembrance and Visual Form. Sighting Memory.* Routledge, London&New York.

⁵³ Åström 2016, 344–346.

⁵⁴ Saarikangas 2013, 45–47.

⁵⁵ Saarikangas 2013, 47. Saarikangas viittaa teoksiin Bergson, Henri 2004 [1939]. *Matière et mémoire.* Quadrige, PUF, Paris, 88–96, 147–148 sekä Grosz, Elizabeth 2005, *Time Travels. Feminism, Nature, Power.* Duke University Press, Durham, 101–104; Grosz 2001, 118.

⁵⁶ Abrams 2010, 79. Abrams lainaa Portelliä: Portelli, Alessandro 1991. *What Makes Oral History Different?* Teoksessa: Portelli, Alessandro 1991. *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History.* State University of New York Press, 45–58, tässä 52.

⁵⁷ Assmann 2011, 28. Assmann viittaa teokseen Ritschl, D. 1967. *Memory and Hope. An Inquiry Concerning the Presence of Christ.* Macmillan, New York.

esittämiin kysymyksiin oli vastattu kertomalla rakennusten rakennusvuodet, -materiaalit, lämmitysmuodot, käyttötarkoitukset sekä vaihteleva joukko muita tilaan liittyviä määreitä. Asuinrakennuksen osalta tämä tarkoitti eri huoneiden määrittelemistä niiden olemuksiin, keskinäisiin suhteisiin ja toiminnallisuuteen viittaavin termein, kuten tupa, keittiö, kamari ja eteinen. Muistelukerronnassa 1970-luvulla tilaa siis merkityksellistettiin jo vakiintuneen tilallisen järjestyksen kautta. Esimerkki avaa tilan muutoksen lisäksi sen määrittelyn vakiintumista. Perinne eli tässä talossa ainakin valaistuksen muodossa vielä haastatteluajankohtana 1973. Lisäksi kertomus havainnollistaa tilan, sosiaalisen toiminnan ja sosiaaliluokkien suhteen perinteisessä tuvassa esimerkiksi loisten roolilla samassa tilassa tilanomistajan perheen kanssa. Merkittäväksi tässä läsnäolossa on noussut ruuanlaittoon, ruokailuun sekä lepoon liittyvä tilassa oleminen.

Erään luhankalaisen tuvan sisustus, jossa oli penkit seinien vierillä, pöytä, kolme ”karmistuolia” sekä sängyt, oli perinteinen. Yhtä sivustavedettävää lukuun ottamatta, kaikki sängyt olivat tolppasänkyjä ja kaikissa nukkui kaksi ihmistä. Tuvassa ei käytetty verhoja, mutta kamarissa ne olivat käytössä. Lisäksi mattoja oli tuvan lattialla vain ”sunnuntaikäytössä”.⁵⁸ Tämän talon tuottama tilallinen kokemus edusti perinteistä asumisen kokemisen tapaa, jossa päivittäiset rutiinit määrittyivät perinteisen materiaallisen tilan puitteissa. Oli luontevaa, ettei esimerkiksi mattoja pidetty lattioilla likaantumassa, kun liikettä tuvasta ulos ja tupaan sisään oli paljon. Verhojen puuttuminen tuvasta oli enemmän käytännön sanelemaa kuin varallisuuden tai tiedon puutetta. Kodin töihin tarvittiin kaikki mahdollinen valaistus. Toisesta luhankalaisesta kertomuksesta löytyy myös maininta tuvan penkeillä nukkuneista lapsista⁵⁹. Ylipäätään lasten tilallinen rooli jäi kuitenkin kertomuksissa pieneksi. Tämä vastaa myös modernin maalaiskodin tilan määrittelyitä, joissa ”lasten tila” loistaa lähinnä poissaolollaan. Lapset eivät myöskään esiinny tyyppisuunnitelmissa tai mallitilojen esittelyissä.

Kertomuksissa toistui myös kuvaus uusienkin talojen sisustamisesta perinteiseen tapaan. Tuvassa oli yleensä seinänvieruspenkit, pöytä ja joitakin tuoleja sekä sängyt. Elämä keskittyi edelleen tupaan, vaikka talo olisikin ollut rakennettu yhden savupiipun ympärille keskittämisperiaatteen mukaisesti. Kamarien käyttö oli muisteluiden perusteella melko vähäistä. Perinteiseen asumisen tapaan kuului säästää polttopuita ja työtä ja siten vähemmän käytettyjä huoneita ei lämmitetty usein – toisaalta oli kyse myös rajallisista resursseista⁶⁰. Modernissa tilallisessa järjestyksessä huoneille oli selkeästi suunniteltu oma funktionsa ja esimerkiksi varastointia varten kodin tilaan suunniteltiin erilliset komerot.⁶¹ Toisaalta, esimerkiksi Salme Setälän mukaan siitä huolimatta, että moderneja virtauksia oli Suomessakin jo seurattu ja ajatusmaailma muuttunut 1920-luvun lopulla, ei koteja kuitenkaan käytännössä oltu muutettu vastaamaan tämän uuden ajattelun sisältöjä.⁶² Tarkastelemalla esimerkiksi kuvauksia tupien sisustuksesta ja huonejärjestyksestä voidaan nähdä päivittäisten tilallisten toimintojen asema myös sosiaalisten käytäntöjen normittajana. Samaan aikaan sosiaaliset

⁵⁸ Vilkkonen 1973, Haastateltava Kalle Lahtinen (s.1898), Luhangan Tammijärven kylästä, 5.

⁵⁹ Vilkkonen 1973, Haastateltava Alekski Varpanen (s.1890) Luhangan Tammijärven kylästä, 5.

⁶⁰ Kinnunen, Erkki J., ’Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.’ *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 412–413.

⁶¹ KA, Rakennushallitus, Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:-- 1–63, 56M 08/18, piirustus nro. 110.

⁶² Salme Setälä, ”Huomispäivän koti”, *Tulenkantajat*, 1–2/1929, Tulenkantajain Osakeyhtiö: Helsinki, 13.

normistot ovat vaikuttaneet vastavuoroisesti tilalliseen järjestykseen, kuten voi todeta esimerkiksi aiemmin kuvatuista nukkumisjärjestelyistä: talon väki nukkui sängyissä kahdestaan, mutta loisille oli oma yhden hengen sänky.

Hollolan Pyhäniemessä muistelijan kotitilalla oli ollut hänen vanhempiansa muuttaessa sinne vanha asuinrakennus, jossa oli ollut tupa, kamari sekä tuvan suulla sijainnut sauna. Kamari ja sauna oli kuitenkin purettu heti ja tuvan perään oli rakennettu kaksi uutta kamaria. Torppa oli ollut Pyhäniemen kartanon omistama ja kartano oli rakennuttanut uuden asuinrakennuksen 1917, jossa oli tupa ja kamari. Tämä rakennus oli ollut edelleen 1970-luvulla käytössä, mutta sitä oli remontoitu useaan otteeseen. Ennen sotaa oli tehty ”täydellinen remontti”, jossa tuvasta oli tehty olohuone, entinen kamari muutettu keittiöksi ja rakennukseen oli tehty toinen kerros, jossa oli kaksi makuuhuonetta. Lisäksi rakennukseen oli tehty vielä veranta. Aikaisemmin tuvassa sijainnut leivinuuni oli purettu ja kaikki uunit oli myös uusittu. Vähävetisen kaivon vuoksi taloon oli tuotu naapurin tontilla sijainneesta lähteestä vesijohto jo 1930-luvulla. Viljelijäpariskunta oli kuulunut maamiesseuraan ja rouva lisäksi Maatalousnaisiin. Myös sähköt oli vedetty taloon 1930-luvulla. Viikkolehdistä tilalle olivat tulleet *Kotiliesi* sekä *Pellervo* ja puhelin oli ollut talossa jo ennen sotaa.⁶³ Muistelija ei kertonut yksityiskohtaisemmin kokemuksistaan asumisessa, mutta sisätilojen eriaikaiset muutokset uusine määrittelyineen paljastavat muutoksen eletyissä ja koetussa tilasta. Modernin sosiaalisen normiston ja tilan funktionaalisen järjestämisen kannalta kiintoisaa on tuvan muuttaminen olohuoneeksi. Samoin vesijohdon vetäminen taloon on muuttanut olennaisesti koko maatilalla liikkumista verrattuna perinteisempään asumisen muotoon. Silti asuintalossa oli koko ajan säilynyt mukana myös perinteisestä asumisesta muistuttanut tila, sillä 1917 rakennettu talo oli muuttanut remontoimalla. Muistelija paikallistaa ja ajoittaa yksityiskohtaisessa kerronnassaan muutoksen ennen toista maailmansotaa tehtyyn remonttiin. Kollektiiviseen kokemukseen viittaavia tekijöitä kerronnassa ovat esimerkiksi seuratoiminta, ammattilehdet sekä järjestötoiminta, joiden kautta uusi tieto levisi ja kokemuksia voitiin jakaa.

Sysmän Toivolan kylässä oli entinen torppariajalla kamarin, tuvan ja välissä olleen läpikuljettavan eteisen sekä pienen huoneen ”*pohjukassa*” sisältänyt asuinrakennus remontoitu torpan ollessa muistelijoiden isän hallinnoima siten, että vanhaan eteiseen oli tehty keittiö. Kun tila oli edelleen kulkeutunut perintönä toiselle muistelijasta 1924, oli asuinrakennukseen tehty iso remontti. Se oli nostettu ylös multapenkiltä ja uusi kivijalka oli tehty sementistä. Talo oli vuorattu ulkoa ja sisälle oli laitettu seinäpaperit. Lisäksi kaikki muurit oli uusittu kokonaan ja talon sivulle oli tehty yksi kamari lisää. Keittiöön oli uudistuksen ohessa rakennettu myös hella. Tällaisena talo oli säilynyt aina 1960-luvulle asti.⁶⁴ Tilan materiaalisten muutosten ajoittuminen juuri mautilojen sukupolvenvaihdoksiin oli yleistä. Kerronnasta nousevat esiin sekä ylisukupolvisuus että sisarusten jaettu muistelu lapsuudenkodistaan osoittaen kokemuksen sosiaalisen luonteen. Kokeminen tapahtuu aina suhteessa omiin aiempiin kokemuksiin, mutta myös suhteessa muiden kokemuksiin.

⁶³ Vilkkonen 1973, Haastateltava Hilma Lydia Kankahainen os. Kantola (s.1896), Hollolan Pyhäniemen kylästä, 3–4.

⁶⁴ Vilkkonen 1973, Haastateltava Eeva Maria Rantanen os. Jokinen (s.1897) ja Aleksi Jokinen (s.1899), Sysmän Toivolan kylästä, 3.

Muistelijoiden kuvausten perusteella uusi asuinrakennus edusti yleensä uudenlaista rakennustapaa ja välillisesti vaurastumista sekä uuden tiedon leviämistä. Toisaalta on vaikea arvioida, ovatko esimerkiksi muisteluissa käytetyt uudenaikaiset termit, kuten keittiö tai olohuone, yhdistyneet niihin jälkikäteen omaksuttuina käsitteinä vai onko niillä ollut selvä merkitys jo muistelun kohteena olevassa ajassa. Käsitteet voivat olla myös haastattelijalta lähtöisin. Tilallisen kokemisen heikot jäljet muistelussa löytyvät esimerkiksi maininnoista huoneiden lämmityksestä, ruuanlaitosta, asukkaiden sosiaalisista rooleista ja suhteista tilalla, kaivosta, siivoamisesta ja pesutiloista. Muutoksen kokemisesta puolestaan kertovat esimerkiksi talojen remontteihin liittyvät muistelukertomukset.

Luhankalainen muistelija kertoi, että tilalla oli tehty uudistuksia melko rivakkaan tahtiin ja entinen torppa yksihuoneista asuinmökkiä myöten oli muutettu ajanmukaiseksi pienviljelystilaksi jo 1920-luvun alkupuolella. Tilan asuinrakennus oli uusittu heti 1921, navetta 1922 ja tästä edes päin yksi rakennus vuodessa. Uuteen asuintaloon oli tehty tupa, kamari sekä eteiset.⁶⁵ Yksihuoneinen asunto muuttui siis näin ainakin neljän huoneen kodiksi. Vuonna 1937 viljelijä oli vaihtanut tilansa suurempaan, vailla jatkajaa olleeseen tilaan. Tällekin tilalle hän oli tehnyt kaikki rakennukset uudestaan.⁶⁶ Viljelijäpariskunta ei kuulunut ammatillisiin yhdistyksiin eikä käynyt neuvontatilaisuuksissa. Uudet opit oli saatu pääasiassa matkimalla muita, vaikka joitakin lehtiä oli tullut ja kirjoja oli myös lainattu jonkin verran. Muistelija kertoi kuitenkin kuuluneensa paikallisen koulun johtokuntaan viisi vuotta sekä kirkkovaltuustoon 20 vuotta. Lisäksi hän oli toiminut kunnan maanmittauksessa uskottuna miehenä myös 20 vuotta.⁶⁷ Hieman toisenlainen kertomus löytyy hollolalaiselta muistelijalta, joka kertoi, että hänen veljensä ryhtyessä isännöimään tilaa oli uusi asuinrakennus tehty ”*samaan tyyliin kuin entinenkin*”, siinä oli tulisijana pystyvalkea, raasu sekä iso leivinuuni, jonka yläosa oli muurattu tiilistä ja alaosa luonnonkivistä. Lisäksi rakennukseen tehtiin hella.⁶⁸ Ensimmäinen muistelija koki tärkeäksi tuoda esiin kyselyn ohjeen mukaan rakennusten uusimisen systemaattisesti. Jälkimmäisellä muistelijalla tärkeäksi nousee maininta tilallisen kulttuurin jatkuvuudesta. Esimerkeissä asuinrakennukset oli tehty kokonaan uudestaan, ensimmäinen kertomus kuvasi täysin uudenlaista tilanjakoa, mutta jälkimmäisessä kodin tilan perinteinen tilallisuus säilyi ja jätti jälkensä muistiin. Ensimmäisen kertomuksen kuvaus uusien maataloudellisten oppien saamisesta muiden esimerkkejä seuraamalla toistuu kolmessatoista haastattelussa.

Vaikutteiden saaminen – yhteisöt ja tiedonvälitys

Sysmän Käenmäen kylästä kotoisin olleen muistelijan kokemus modernisaatiosta oli vahva. Tilan tultua muistelijan haltuun, oli hän joutunut rakentamaan kaikki rakennukset tilalle. Hirrestä tehtyyn uuteen viiden lehmän navettaan laitettiin myös muut eläimet: hevoset, lampaat

⁶⁵ Vilkkonen 1973, Haastateltava Yrjö Felix Lahtinen (s.1904), Luhangan kirkonkylästä, 2.

⁶⁶ Vilkkonen 1973, Haastateltava Yrjö Felix Lahtinen (s.1904), Luhangan kirkonkylästä, 1 ja 5.

⁶⁷ Vilkkonen 1973, Haastateltava Yrjö Felix Lahtinen (s.1904), Luhangan kirkonkylästä, 3–4.

⁶⁸ Vilkkonen 1973, Haastateltava Kalle Aksel Åstedt (s.1896) Hollolan Kirkonkylä, 3.

ja siat.⁶⁹ Asuintilojen ohella myös talusrakennusten keskittäminen oli eräs tyypillinen maataloudellisen tilamodernisaation muoto.⁷⁰ Hirsirakenteinen ja pärekattoinen asuinrakennus koostui tuvasta, kamarista, eteisestä ja ruokakomerosta. Tupaan oli rakennettu leivinuuni sekä hella. Tämä rakennus oli käytössä 1950-luvulle saakka, jolloin oli rakennettu uusi asuinrakennus. Muistelija oli kuulunut paikalliseen pienviljelijäyhdistykseen sen perustamisesta saakka ja ollut myös kymmenen vuotta sen puheenjohtajana. Hänen mukaansa yhdistys oli piristänyt kovasti paikallista maanviljelyksenharjoittamista. Se oli palkannut neuvoja ja esimerkiksi tarkastuskarjakon, jotka kiersivät paikkakunnan tiloilla. Taloon oli tilattu sanomalehdistä *Heinolalainen*, sittemmin myös *Itä-Häme*. Ammatillisia lehtiä oli tilattu ahkerasti – taloon oli tullut pienviljelijäyhdistyksen lehtien lisäksi esimerkiksi *Pellervo-* ja *Karjatalous*-lehdet. Lisäksi muistelija kertoi osallistuneensa pienviljelijäyhdistyksen neuvontatilaisuuksiin säännöllisesti ja parhaiten maanviljelystieto olikin välittynyt tätä kautta sekä kirjallisuudesta. Perheen vanhempi poika oli käynyt myös maamieskoulun. Radio sen sijaan oli tullut taloon vasta sota-aikana ja sähköt olivat tulleet taloon vasta 1960-luvulla.⁷¹

Osuustoiminnassa, osuuskassan ja meijerin hallituksissa mukana ollut luhankalainen viljelijä kertoi, että tilalle oli tullut *Pellervo*-lehti ”aina”. Muistelija oli lainannut ja myös ostanut kirjoja säännöllisesti ja käynyt naapurissa kuuntelemassa radiota, ennen kuin hankki oman 1930-luvun lopulla. Lisäksi viljelijäpariskunta oli käynyt ammatillisissa tilaisuuksissa joka kerta, kun niitä oli paikkakunnalla järjestetty. Myös kotitaloustieto oli hankittu lehtien ja kurssien kautta.⁷² Saman tyyppisiä muistoja oli myös asikkalalaisella viljelijällä. *Pellervo* oli tullut taloon ”aina” ja kirjoja oli ostettu. Tosin isäntä muisteli lukeneensa enimmäkseen viihdekirjallisuutta. Taloon oli tullut radio 1930-luvulla samoihin aikoihin kuin koko paikkakunnalle ylipäätään.⁷³ Muisteluissa on melko tyypillistä, että muistelija on ollut aktiivisesti mukana paikallisessa seura- ja yhdistystoiminnassa. Tämän lisäksi monet tilasivat ammatti- ja/tai aikakauslehtiä – erityisesti *Pellervo*-lehti mainitaan toistuvasti. Haastateltaviksi oli valikoitu joukko ihmisiä, joka osallistui aktiivisesti oman elinympäristönsä ja elinkeinonsa modernisaatioon. Heillä oli siten myös tiedot ja taidot hallita, ohjata ja myöhemmin sanallistaa kokemistaan muistelukerrontaan. Tietotaidon ja tilallisten esimerkkien leviäminen esimerkiksi julkaisujen välityksellä on osaltaan ohjannut modernin kokemiselle tuotettuja materiaalisia ja sosiaalisia rakenteita. Nämä levisivät maaseudulla myös laajempien väestönosien piiriin: vuosien 1920 ja 1938 välisenä aikana sanoma- ja aikakauslehtien levikki kaksinkertaistui ja kirjastojen lainausmäärät nousivat 2,2 miljoonasta yli viiteen miljoonaan kertaan.⁷⁴ Sotien välisen ajan julkaisuissa toistuvat ilmaisut kuten ”ajanmukainen”, ”työtä säästävä”, ”käytännöllinen” ja ”ajan vaatimuksia vastaava”⁷⁵ – tällaiset ja muut vastaavat ilmaukset viittaavat tilan funktionaaliseen käsitteellistämiseen.

⁶⁹ Vilkkö 1973, Haastateltava Otto Jokinen (s.1890), Sysmän Käenmäen kylästä, 2. Tilan koko itsenäistyessä n. 32 hehtaaria, josta Oton osuus vajaa puolet. Niittokone oli ostettu ”ennen sotaa” ja kylvökone sodan jälkeen, mutta muistelija ei kerro mikä sota oli kyseessä.

⁷⁰ Yrjö Laine, ’Maaseudun rakennustaiteen rappeutuminen.’ *Rakennustaito* 15–16/1922, 145–148.

⁷¹ Vilkkö 1973, Haastateltava Otto Jokinen (s.1890), Sysmän Käenmäen kylästä, 3–4.

⁷² Vilkkö 1973, Haastateltava Kalle Lahtinen (s.1898), Luhangan Tammijärven kylästä, 4.

⁷³ Vilkkö 1973, Haastateltava Vilho Rantala ent. Wilen (s.1896), Asikkalan Vähä-Äiniön kylästä, 5.

⁷⁴ Sinisalo 1981, 11–12.

⁷⁵ Esim. Ellilä&Mattson&Terho&Lilja 1929, 79. Kirjoittanut agronomi V.Huuhtanen.

Esimerkkien muistelijoilla on ollut käytössään uudenaikaisin maataloutta koskeva tieto yhdistystoiminnan sekä julkaisujen välityksellä. Heidän voi katsoa olleen avoimia uudelle tiedolle. Tämä näkyi esimerkiksi tilan koneistamisessa. Maataloudellisissa yhdistyksissä toimineiden henkilöiden voi tulkita olleen keskimääräistä alttiimpia omaksumaan uudistuksia ja uutta tietoa.⁷⁶ Edellä esitellyssä muistelukerronnassa nousevat esiin maataloustuotannolliset ja uuden tiedon omaksumiseen liittyvät asiat. Kerronta kuvaa muutosta, joka oli käynnissä yhteiskunnan tilallisissa käytännöissä. Tilaa koskevasta tiedosta tuli merkittävää aluksi tuotannon näkökulmasta. Kaikkiaan yksitoista haastateltua ilmoitti kuuluneensa johonkin paikallisiin yhdistyksiin ja ainoastaan yhdessä muistelussa jätetään kertomatta, että haastateltavat olisivat lukeneet lehtiä tai kirjoja. Modernin tilan käsitteet ja ilmaisutavat siis ovat välittyneet hyvin muistelijoiden keskuuteen.

Haastateltavia oli lisäksi pyydetty arvioimaan, miten asiat olivat kehittyneet heidän mielestään muissa alueen itsenäistyneissä torpissa. Yleensä vastauksena oli, että asiat olivat edenneet samaan tapaan muissakin taloissa. Tällaisella vertailulla voitiin tavoitella esimerkiksi haastatteluissa annettujen tietojen pohjalta tehtäviä yleistyksiä sekä arvioida niiden luotettavuutta. Kehityksen eteneminen ”samaan tapaan” muillakin tiloilla antaa kuitenkin vihjeen sosiaalisesta kokemisesta. Ainakin se oli olemassa muisteluun tuotettuna, siitakin huolimatta, että yksittäisistä muistelukerronnoista löytyy myös eroja kehityksen laadusta, määrästä ja nopeudesta. Toisaalta kollektiivinen ilmaisutapa voi osoittaa myös muistelijoiden sosiaalisen ryhmän identiteettiä, jolloin yleistys kehityksen etenemisestä ei ole välttämättä ”todellinen”, konkreettinen muisto. Kollektiivisesta muistista onkin esitetty tutkimuksessa tulkintoja, joiden mukaan se ei välttämättä edes edellytä omakohtaisia henkilökohtaisia muistoja asiasta.⁷⁷ Rakentamisen sekä tilojen edistyksen ja kehityksen väliltä löytyy myös yksittäisiä vertailevia muistelukertomuksia, kuten: ”*Kaikissa on menty suurin askelin eteenpäin, rupesivat rakentamaan uutta ja sillälaila.*”⁷⁸ Muistelukerronnassa toistuvan useimpien vaurastumisen lisäksi, toisinaan muistettiin myös, että jotkut olivat joutuneet luopumaan maataloistaan erityisesti 1930-luvun alun laman yhteydessä.⁷⁹ Muistelu ulotettiin henkilökohtaisen kokemuspäivän ulkopuolelle, jolloin tila tuotettiin sosiaalisesti muistelukerrontaan. On todennäköistä, että aineisto ei edusta kovin hyvin sellaisia kertomuksia, joissa muutoksia ei voitu toteuttaa tai joissa koettu muutos osoittautui negatiiviseksi esimerkiksi lopettaen maatalon toiminnan tai rikkoen perheen.

Sysmälinen muistelija kertoi maanviljelyksen uudistusten välittyneen toisten esimerkkiä seuraamalla. Samalla oli tilattu sanoma- ja viikkolehtiä sekä ostettu muiden torppareiden kanssa yhteisiä koneita itsenäistymisen jälkeen. Myös tässä tapauksessa isäntä oli kuulunut pienviljelijäyhdistykseen sekä emäntä Marttoihin.⁸⁰ Luhankalainen muistelija puolestaan kertoi

⁷⁶ Walls 1968, 45–46. Järjestöjen kautta tietoa uutuuksista saivat lähinnä, Georg Wallsin luokittelun mukaan, ”uudistajat” sekä ”varhaiset omaksijat”. Uutuusien omaksumisprosessin alussa korostui etenkin henkilökohtaisten kontaktien merkitys ja erityisesti ”kehittyneemmissä” pitäjissä. Alikehittyneemmällä paikkakunnilla sen sijaan näyttelyiden, matkojen, lehtien ja kirjallisuuden merkitys oli suurempi.

⁷⁷ Korkiakangas 2006, 128.

⁷⁸ Vilkkonen 1973, Haastateltava Lydia Kulha (s.1902), Sysmän Rapalan kylästä, 6.

⁷⁹ Vilkkonen 1973, Haastateltava Kalle Lahtinen (s.1898), Luhangan Tammijärven kylästä, 5.

⁸⁰ Vilkkonen 1973, Haastateltava Jalmar Oskar Kantonen (s.1896), Sysmän Suurikylästä, 3.

saaneensa tiedollisia vaikutteita ”maailmalla kulkiessa, kun on katsellut ympärilleen.”⁸¹ Mies oli myös ollut mukana maatalousseuratyössä, josta hän oli saanut hopeisen ansiomerkin. Viljelijän vaimot puolestaan olivat kuuluneet Marttoihin. Tila oli saanut myös lukuisia kunniakirjoja maatalousnäyttelyistä. Talon navetta oli korjattu sen itsenäistyessä ja samalla sinne oli vedetty vesijohto.⁸² Vesijohdon, yleensä käsipumpulla varustetun, vetäminen navettaan ennen asuinrakennusta oli maaseudulla tyypillistä modernisaatiota, vaikka näitäkin oli pientiloilla varsin vähän vielä 1930-luvun lopulla.⁸³ Tilan asuinrakennukseen vesijohto oli vedetty vasta 1960-luvulla.⁸⁴ Sähkö sen sijaan oli saatu asumukseen jo 1930-luvulla. Muistelijan mukaan siisteys taloissa oli kasvanut hyvinvoinnin myötä: ”ennen torakat irvisteli joka seinänravossa”. Torppien itsenäistyttyä olivat niiden viljelijät voineet rakentaa uusia rakennuksia kuten halusivat, ja näin torakatkin olivat vähitellen hävinneet.⁸⁵ Asunnon omistaminen näyttäisi maaseudulla esimerkiksi jossain määrin korreloineen huoneluvun kanssa: 1930-luvun lopulla tehdyn selvityksen mukaan kaksi huonetta tai enemmän käsittäneissä asunnoissa asuneista palstatilallisista noin kymmenen prosenttia suurempi osuus omisti asuntonsa kuin yhden huoneen asunnoissa asuneista. Vastaavasti yhden huoneen asujista vuokraajia oli suurempi osuus.⁸⁶ Tämä tilasto antaa olettaa, että omistussuhteella oli merkitystä kodin tilan järjestykseen myös köyhimmissä perhekunnissa. Itsenäistyminen emotiloista oli merkittävä haastateltavia yhdistävä muisto. Edellisen esimerkin muistelija liittää tämän omistusoikeuden vaihtumisen suoraan myös asumisterveyden ja hyvinvoinnin lisääntymiseen, koska näin voitiin toteuttaa omia haluja. Muisto implikoi modernia ymmärrystä asumishygieniasta, eli muistelija esitti viljelijöiden olleen ajatuksiltaan jo edistyneitä. Hän yhdisti sotien välisen ajan julkisesta keskustelusta sekä viljelijöiden oikeudellista asemaa koskevan muutoksen että asumisen ja rakentamisen modernisaatioon vahvasti liitetyn terveystieteellisen näkökulman. Lynn Abramsin mukaan muistitiedon tutkimus keskittyy erityisesti yksilön tietoisuuden ja kulttuuristen konstruktioiden suhteen tarkasteluun. Siksi muistelijoiden tarinat ovat aina sekä henkilökohtaisia että osia julkisista diskursseista sisältäviä. Toisin sanoen niissä yhdistyvät sosiaalinen konteksti sekä henkilökohtainen kokemus. Vallitsevilla julkisilla diskursseilla ja henkilökohtaisilla muistelukerroinnoilla on dialoginen suhde, mutta ”voimakkaat julkiset representaatiot” määrittelevät usein tämän dialogin käsitemaailmaa ja dialogin rajoja.⁸⁷ Aineiston kertomukset edustavat hyvin tätä sosiaalisen ja henkilökohtaisen ulottuvuuden yhdistymistä. Tietyllä tavalla ne toistavat sitä myös siinä, missä muistelut vaikenevat – julkinen keskustelu painottui tilan tuotannolliseen hallintaan eikä

⁸¹ Vilkkko 1973, Haastateltava Vilho Koskenniemi alkup. Lind (s.1895), Luhangan Tammijärven kylästä, 4.

⁸² Vilkkko 1973, Haastateltava Vilho Koskenniemi alkup. Lind (s.1895), Luhangan Tammijärven kylästä, 2–3.

⁸³ Vilkkko 1973, Haastateltavat Emil Seppälä (s.1887) ja Usko William Seppälä (s.1892) Hollolan Pappilan kylästä, 4; Rantatupa 2004, 428–429.

⁸⁴ Vilkkko 1973, Haastateltava Vilho Koskenniemi alkup. Lind (s.1895), Luhangan Tammijärven kylästä, 3.

⁸⁵ Vilkkko 1973, Haastateltava Vilho Koskenniemi alkup. Lind (s.1895), Luhangan Tammijärven kylästä, 5.

⁸⁶ Kinnunen, Erkki J., ’Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.’ *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 407. Kaikkiaan 65,5 prosenttia tutkimukseen osallistuneista palstatilallisista omisti asuntonsa.

⁸⁷ Abrams 2010, 48–49, katso myös 68 ja 71–72. Abrams lainaa tässä Penny Summerfieldin tulkintaa, Summerfield, Penny 1998. *Reconstructing Women’s Wartime Lives*. Manchester University Press, Manchester&New York, 11–12. Lisäksi hän viittaa samassa yhteydessä kahteen Michael Roperin artikkeliin: Roper, M. 2000. Re-remembering the Soldier Hero: The Psychic and Social Construction of Memory in Personal Narratives of the Great War. *History Workshop Journal*, 50, 181–204 sekä Roper, M. 2005. Slipping Out of View: Subjectivity and Emotion in Gender History. *History Workshop Journal*, 59, 57–72; tässä 62.

kokemuksien tarkasteluun. Muistelujankkohta 1970-luvun alussa puolestaan sijoittui voimakkaan yhteiskunnallisen rakennemuutoksen aikaan, joka mursi lopullisesti agraarisen elinkeinorakenteen ja asumisen tavan.⁸⁸ Myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen painopiste oli vahvemmin empiiris-kvantitatiivisessa lähestymistavassa kuin laadullisessa kulttuurin tutkimuksessa.⁸⁹

Eräs hollolalainen muistelija kertoi saaneensa maataloustietoutta suurten tilojen työnjohtajilta sekä pehtooreilta ja myöhemmin myös alan kirjallisuudesta. Kuitenkin samaisen muistelijan mukaan: ”*Vanhoihin taloihin ei usein kutsuttu, ja jos joku tutumpi kutsui, ei sinnekään menty*”, suutari pysyi lestissään. Vanha talollinen oli paljon parempi arvojärjestyksessä kuin entinen torppari, josta oli tullut kuitenkin vain pienviljelijä.”⁹⁰ Tilojen itsenäistymisestä huolimatta saattoi siis vanha sosiaalinen normisto pysyä vielä hyvin määräävänä. Sosiaalinen hierarkia sinällään ei kuitenkaan estänyt uuden tiedon leviämistä vaan, ainakin tämän muistelijan mukaan, saattoi jopa edistää sitä. Uutuuksiin ja niiden ensimmäisiin soveltajiin yhdistyivät tyypillisesti sekä ihailu että pilkka.⁹¹ Muistelijan sosioekonominen näkökulma osoittaa, että uusi tieto liikkui myös vanhan sosiaalisen tilan välityksellä. Myös tilan kokeminen asettui tällaiseen sosiaalisesti vertailevaan kontekstiin, sillä 1920- ja 1930-lukujen viljelijöiden valistamiseen tarkoitetut julkaisut asettivat ihanteita, joihin heidän odotettiin tai ainakin kannustettiin pyrkivän. Ihanteet välittyivät paitsi lehtien sivuilta myös esimerkiksi esikuvatiloja esitelleiden julkaisujen kautta.⁹² Näidenkin näkökulma oli tuotantokeskeinen, mutta luomalla ihannekuvaa viljelijyydestä ne vaikuttivat myös maatilakodin tilalliseen järjestykseen. Pienviljelijyys ihanteellistettuna puolestaan liitettiin sivistystason nousun kautta tapahtuneeseen asumisolojen parantumiseen. Kyse oli sekä oppineisuuden että nykyaikaisen hengen yhdistelmästä.⁹³ Mallitiloja esitelleet julkaisut toistivat samoja julkisen keskustelun käsitteitä ajanmukaisuudesta ja tilojen toiminnallisuudesta kuin lehtikirjoitukset.

Toinen hollolalainen muistelija kertoi kotitilastaan, joka oli lunastettu itsenäiseksi 1926. Sen vanhaa yksihuoneista asuinrakennusta oli laajennettu heti torppaan tullessa kamarilla ja uuni oli korjattu. Muutoin rakennusta ei kuitenkaan juuri korjailtu, sillä muistelijan isän tavoitteena oli koko ajan ollut uuden asuinrakennuksen rakentaminen. Projektiin oli jo työmiehetkin valittuna, mutta ensin sota keskeytti aiheet ja myöhemmin esteeksi tuli vanhuus.⁹⁴ Edistys oli ollut toiveissa, mutta syystä tai toisesta toimiin ei oltu päästy. Luhankalainen viljelijä puolestaan muisteli itsenäistyneen tilan pahimpana vaikeutena olleen rahan puutteen. Mieli olisi tehnyt tehdä uudistuksia, mutta näihin ei ollut varaa. Silti asuinrakennus oli uusittu jo 1922,

⁸⁸ Vahtola 2005, 408–413, 418–419. Asuminterveyteen liittyvät muistelut ovat todennäköisesti saaneet ponnita myös 1960- ja 1970-lukujen hyvinvointivaltiokehityksestä ja erityisesti julkisen terveydenhuollon merkityksen noususta.

⁸⁹ Peltonen 2009, 86.

⁹⁰ Vilkkonen 1973, Haastateltava Kalle Aksel Åstedt (s.1896) Hollolan Kirkonkylä, 5.

⁹¹ Mikkola 2009, 151.

⁹² Ellilä&Mattsson et al., *Suomalaisia mallitiloja I–III*, Wsoy: Porvoo, 1927, 1929 ja 1932. Kirjoissa esiteltyjen tilojen rakennuksia kuvaillaan vaihtelevan tasoisesti. Toisinaan kerrotaan asuinrakennuksen huoneluku sekä huoneiden määrittelyt, mutta monissa kertomuksissa kuvailu jää myös paljon yleisemmälle tasolle - välillä rakennuksista ei virkoka mitään.

⁹³ Nimimerkki Niemen isäntä, ”Mitä pienviljelyshenki on ja mitä se voi aikaansaada” *Pellervo* 50–51/1926, 778–779; Esimerkillinen pienviljelijä oli teknisesti ja taloudellisesti ajanmukainen ja oppimishaluinen, Elfving 1932, 84; ks. myös Mäkinen 2016, passim.

⁹⁴ Vilkkonen 1973, Haastateltava Salli Elvi Peltola (s.1904), Hollolan Pappilankylästä, 1–3.

uusi navetta 1930-luvun alussa ja esimerkiksi niittokone ja separaattori oli hankittu jo ennen toista maailmansotaa.⁹⁵ Maatilan koneistuksessa selvästi yleisimmän maininnan muistoissa sai separaattori. Sitä on pidetty maatalojen ”ensimmäisenä” yleistyneenä koneena. Separaattorit olivat suhteellisen edullisia, helppokäyttöisiä ja toivat selvää helpotusta etenkin naisten työhön.⁹⁶ Tilallinen oli käynyt kaksiviikkoisen maataloudellisen kurssin ja lisäksi tietoa oli saatu käytännön kokemuksesta, lehdistä ja kirjoista.⁹⁷ Tilalla oli siis tapahtunut aineellista kehitystä, mutta viljelijä itse ei ollut tyytyväinen sen nopeuteen. Muistelijalla voi tulkita olleen oletus siitä, miten asioiden olisi kuulunut ihanteellisesti edetä. Kodin tilan ihanteet nimittäin liittyivät esimerkiksi sotien välisen ajan terveysvalistukseen. Se perustui yhtäältä ”*tervehenkisyyttä*”, isänmaallisuutta ja raittiutta edustavaan maalaiskodin sekä sivistyneeseen keskiluokkaisen kodin ihanteisiin.⁹⁸

Luvun esimerkit kuvaavat erilaisia tapoja, joilla muistelijat asettelivat itseään pienviljelijyyden sosiaaliseen tilaan. Muistelukerronnoissa muistelijat ovat kiinnittyneet osaksi modernisaatiota eri tavoin, esimerkiksi aineellisen sekä tiedollisen kehityksen, julkisen diskurssin, sosiaalisen identiteetin ja omien odotustensa välityksellä. Pienviljelijäisyys tilallisena käytäntönä rakentui tiedoista ja taidoista sekä uskosta tulevaan kehitykseen, liitettyinä moderneihin ilmiöihin, kuten asumisterveyden kohottamiseen ja maatalouden sekä kotitalouden tuotannolliseen vahvistamiseen. Muutos – ei katkos – oli formalisoiva, uusi tilallinen käytäntö ja ajanmukainen tilan representointi muodostivat materiaalsen ja sosiaalisen tilan rakenteen, jonka puitteissa tilaa elettiin ja koettiin.

Kyselyjen ja ennalta strukturoitujen haastatteluiden tuottama muistiaineisto on muodoltaan yhtenevä, kuten tämänkin artikkelin aineisto ohjeistuksineen osoittaa. Pia Olsson käyttää tästä termiä kerrontailmapiiri, mutta muistuttaa, että vastauksissa näkyy myös yksilöllisyys.⁹⁹ Aineistossa kollektiiviseen kokemukseen viittaavat esimerkiksi muistelut tiedon ja uutuuskien leviämisestä. Samoin voidaan tulkita muistelukerrontaa toisten tilojen edistymisestä. Muistelukerrontaan voidaan siis liittää myös kollektiivisen kokemisen ulottuvuus.¹⁰⁰ Olsson toteaa kyselyiden ja niiden tuottaman aineiston vuorovaikutuksen huomioimisen olevan tärkeää, sillä se avaa muistamisen toimintaa sekä kertomuksissa esiin tuotavien kokemusten ”*henkilökohtaisia, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä.*”¹⁰¹ Keskeisenä vuorovaikutuksen muodostajana voidaan artikkelin aineistona olevissa haastatteluissa pitää muutosta ja sen kokemista. Haastattelut oli tehty aikana, jolloin maaltamuutto ja rakennemuutos olivat voimakkaimmillaan ja muodostivat ison yhteiskunnallisen kysymyksen Suomessa.

⁹⁵ Vilkkonen 1973, Haastateltava Aleksis Varpanen (s.1890) Luhangan Tammijärvi, 2–3, 6.

⁹⁶ Vihola 2004, 351–352.

⁹⁷ Vilkkonen 1973, Haastateltava Aleksis Varpanen (s.1890) Luhangan Tammijärvi, 4.

⁹⁸ Tuomaala 2004, 258.

⁹⁹ Olsson 2016, 175, 177; Abrams 2010, 84–85; Artikkelin aineistoa voi tulkita suljetuin kysymyksiin tehtynä teemahaastatteluna.

¹⁰⁰ Barash 2011, 249–250. Muisti voidaan määritellä Barashin mukaan ”kokemukseksi omasta itsestä ajan kuluessa”, jolloin voidaan tulkita, että ainakin rakenteellisesti kollektiivinen kokemus *itsestä ajassa* on olemassa. Vaikka sisällöllisesti nämä kokemukset tietysti eroavat yksilöiden kohdalla toisistaan.

¹⁰¹ Olsson 2016, 156–157.

Tilan, muistamisen ja kokemisen tasot

Muistelutarinoissa toistuvat kertomukset ja vihjeet esimerkiksi uuden asuinrakennuksen rakentamisesta tai vanhan talon perusteellisesta remontista, radion hankkimisesta sekä vaikutteiden saamisesta lehtien, kirjallisuuden ja sosiaalisen piirin esimerkkien kautta sekä olojen kehittymisestä samoin muissa entisissä torpissa. Kysymykset ohjasivat vastausten sisältöä, mutta myös yhteinen ajallis-paikallinen kokemisen rakenne on vastauksista tulkittavissa. Ihmisten päivittäinen eletty tila määräytyi vahvasti maa- ja kotitaloustöiden kautta. Aineisto myös osoittaa sen, miten muutos oli pitkäkestoista ja menneisyyden tila oli edelleen haastatteluiden tekoaikana läsnä useimpien asuinympäristössä. Muutoksen kokemisen tallentamiseksi tehdyt haastattelut ja niiden avulla kerätty muistitietoaineisto kertovat yhtäältä teeman ajankohtaisuudesta 1970-luvun todellisuudessa ja sen tuottamasta muistelusta. Toisaalta haastattelut toistavat sotien välisen ajan modernisaation julkista keskustelua esimerkiksi tuotannon tehostamisesta ja asumishygieniasta. Tämä näkyy sekä muisteluiden sisällöissä että siinä, mitä kodin tilallisuudesta ei tuotu näkyväksi. Pois jätettiin esimerkiksi arkipäiväisten kokemusten kuvailu ja monin paikoin myös ihmisten läsnäolo tilassa – kodin tila näyttäytyi muistelun objektina. Muistelijat kuitenkin toivat esiin toimijuutta muutoksessa sekä ristiriitaisuuksia realiteettien ja odotustensa välillä. Aineiston muistelukerronta näyttää siis vahvistavan aiempia tulkintoja muisteluissa yhdistyvistä yksityisestä ja julkisesta tasosta. Uudet kodin tilat heijastelivat sotien välisen ajan tilallisia ihanteita ja näin siis tilaa koskevia julkisia keskusteluita sekä representaatioita. Muistelukerronta yhdistyi näin osin myös moderniin tilalliseen käytäntöön.

Jaettu sosiaalinen tila, pienviljelijäisyys ja sen materiaaliset edellytykset, määrittivät yhtäältä asumisen kokemista sotien välisellä ajalla ja toisaalta muistelukerrontaa 1970-luvulla. Tämä ajallinen etäisyys sekä edelleen aineistonkeruun ajallinen etäisyys tässä artikkelissa esitettyyn historialliseen tulkintaan nostavat esiin menneisyyden käsittelyn ja ymmärtämisen eri tasot. Kokeminen asettuu materiaaliin ja immateriaaliin tiloihin luoden edellytykset myöhemmälle muistelukerronnalle. Menneisyys jättää näin jälkensä ja muuttuu näiden kautta tulkinnaksi, muistelukerronnaksi ja historiaksi. Tilallinen historiantulkinta avaa yksityisen ja julkisen, tämän päivän ja menneen hetken kohtaamisia sekä muutoksen ja jatkuvuuden suhteita. Tila, liikkeen ja läsnäolon määrittäjänä, vaikuttaa merkittäväällä tavalla siihen, miten miellämme olemistamme ja minkälaisia identiteettejä rakennamme itsellemme.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Pienviljelijäin Keskusliiton arkisto (PKA)

C:2, Edustajakokousten pöytäkirjat 1924–1969

C:5, Johtokunnan Pöytäkirjat 1922–1934

Rakennushallitus (RH)

Rakennushallituksen piirustukset II, Ii Muut rakennukset, Iie Tyyppitalot ja muut rakennukset: 15:/-- 1–63, 56M 08/18, piirustus nro. 110.

Painetut lähteet

Elfving, Östen 1932. *Uusia teitä pienviljelyksen kohottamiseksi. Ruthin säädöksen toiminta 1917–1932*. WSOY, Porvoo.

Ellilä, K.J. & Mattsson, S. & Terho, T. & Lilja, Simo (toim.) 1927. *Suomalaisia mallitiloja I*. WSOY, Porvoo.

Ellilä, K.J. & Mattsson, S. & Terho, T. & Lilja, Simo (toim.) 1929. *Suomalaisia mallitiloja II*. WSOY, Porvoo.

Ellilä, K.J. & Mattsson, S. & Terho, T. & Ollila, A.J. (toim.) 1932. *Suomalaisia mallitiloja III*. WSOY, Porvoo.

H- ja L-a (Laura Harmaja) 1929. Kotitalous. Teoksessa: Hendell, Lauri & Ellilä, K.J et al. (toim.), *Maatalouden tietosanakirja*. Otava, Helsinki, 267–269.

Hendell, Lauri & Ellilä, K.J. et al. (toim.) 1929. *Maatalouden tietosanakirja*. Otava, Helsinki.

Paatela, Jussi 1920. XVI. Maatalousrakennukset. Teoksessa: Sunila, J.E. & Brander, U. & Nylander, Hannes (toim.), *Pienviljelijän käsikirja*. WSOY, Porvoo, 368–390.

Sunila, J.E. & Brander, U. & Nylander, Hannes (toim.) 1920. *Pienviljelijän käsikirja*. WSOY, Porvoo.

Vilkko, Marja-Liisa 1973. *Itsenäistyneet torpat. Haastatteluja Hartolan, Hollolan, Luhangan, Asikkalan, Joutsan ja Sysmän pitäjistä*. Moniste. Tampereen yliopisto, Historian oppiainekirjasto.

Lehdet ja aikakausjulkaisut

Erkki J., Kinnunen, 'Palstaviljelijäperheiden asunto-olot.' *Sosiaalinen aikakauskirja* 7/1937, Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 407–414.

Yrjö Laine, 'Maaseudun rakennustaiteen rappeutuminen.' *Rakennustaito* 15–16/1922, Suomen rakennusmestariliitto: Helsinki, 145–148.

Urho Orola (Åberg), 'Toimenpiteitä maaseudun asunto-olojen parantamiseksi', *Rakennustaito* 21/1939, Suomen rakennusmestariliitto: Helsinki, 338–341.

Salme Setälä, 'Huomispäivän koti', *Tulenkantajat*, 1–2/1929, Tulenkantajain Osakeyhtiö: Helsinki, 13–15.

'Tarkoituksenmukaisesti rakentamaan!' *Pellervo* 3/1926, Pellervo-Seura: Helsinki, 47.

Kirjallisuus

- Abrams, Lynn 2010. *Oral History Theory*. Routledge, Milton Park, Abingdon, Oxon. (<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie.ip.uid&db=nlebk&AN=616933&site=ehost-live&scope=site>. luettu 30.12.2020.)
- Ballantyne, Andrew 2004. Misprisions of Stonehenge. Teoksessa: Dana Arnold & Andrew Ballantyne (toim.). *Architecture As Experience: Radical Change in Spatial Practice*. Routledge, London & New York. 11–35.
- Barash, Jeffrey Andrew 2011. At the Threshold of Memory: Collective Memory between Personal Experience and Political Identity. *META: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy*, Vol. III, No. 2. 249–267.
- Connerton, Paul 2009 [1989]. How Societies Remember. 17. painos, *Themes in the Social Sciences*. Cambridge University Press, Cambridge England. (<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=cookie.ip.uid&db=nlebk&AN=616933&site=ehost-live&scope=site>. luettu 30.12.2020.)
- Coman, Alin & Brown, Adam D. & Koppel, Jonathan & Hirst, William 2009. Collective Memory from a Psychological Perspective. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 22:2. 125–141.
- Grosz, Elizabeth 2001. *Architecture from the Outside. Essays on Virtual and Real Space*. MIT Press, Cambridge Massachusetts, London England.
- Hamilton, Paula & Shopes, Linda 2008. Introduction. Teoksessa: Paula Hamilton & Linda Shopes (toim.). *Oral History and Public Memories*. Temple University Press, Philadelphia. vii–xviii.
- Hillier, Bill 2014. Spatial analysis and cultural information: the need for theory as well as method in space syntax analysis. Teoksessa: Eleftheria Paliou & Undine Lieberwirth & Silvia Polla (toim.), *Spatial Analysis and Social Spaces: Interdisciplinary Approaches to the Interpretation of Prehistoric and Historic Built Environments*. De Gruyter, Berlin/Boston. 34–65.
- Hodge, Christina J. 2011. A new model for memory work: nostalgic discourse at a historic home. *International Journal of Heritage Studies*, 17:2. 116–135.
- Kansteiner, Wulf 2002. Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies. *History and Theory*, 41:2. 179–197. (<https://www.jstor.org/stable/3590762>. luettu 20.5.2019.)
- Korkiakangas, Pirjo 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa: Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, SKS, Helsinki. 120–144.
- Lefebvre, Henri 2013 [1974, 1991]. *The Production of Space*. 33. painos, käännös Donald Nicholson-Smith, Blackwell Publishing, Oxford.
- Leimu, Tuula & Talve, Ilmar 1976. *Kansankulttuurin muuttumisesta Suomen maaseudulla n. 1880–1940. Raportti esitutkimuksesta v. 1976*. Monisteita 12, Turun yliopiston kansatieteen laitos, Turku.
- Mertanen, Tiina 1989. ”Toimia maalaisrahaan rakennustavan parantamiseksi.” *Maaseudun rakennusneuvonta 1800-luvun lopulta vuoteen 1939*. Pro gradu, Jyväskylän yliopisto.

Miettunen, Katja-Maria 2014. Muistelu historiantutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena. Teoksessa: Hakkarainen, Jani & Hartimo, Mirja & Virta, Jaana (toim.) *Muisti. Acta philosophica Tampere* Vol. 6, Tampere University Press. 167–178.

Myrdal, Janken 2012. Source Pluralism as a Method of Historical Research. Teoksessa: Fellman, Susanna & Rahikainen, Marjatta (toim.). *Historical Knowledge: In Quest of Theory, Method and Evidence*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle. 155–189.

Mäkinen, Riitta 2016. Elis-isäntä ja valistuneen talonpojan ideaali. *Ennen ja Nyt*, 2/2016. (<http://www.ennenjanyt.net/2016/05/elis-isanta-ja-valistuneen-talonpojan-ideaali/>. luettu 30.12.2020.)

Oldenziel, Ruth 2000. *Making Technology Masculine: Men, Women, and Modern Machines in America, 1870–1945*. Amsterdam University Press.

Olsson, Pia 2016. Kyselyaineistojen dialogisuus. Teoksessa: Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson & Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström (toim.), *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Ethnos toimitte 19, Ethnos, Helsinki. 155–184.

Palomäki, Antti 2011. *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen. Siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940–1960 ja sen käännteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen*. Väitöskirja, Tampere University Press.

Peltonen, Markku 2009. Aate-, oppi- ja kulttuurihistoriallinen tutkimus Suomessa 1908–2006. Teoksessa: Kangas, Sini & Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (toim.). *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 179, Suomen Tiedeseura, Helsinki. 83–93.

Peltonen, Ulla-Maija 2006. Muistitieto folkloristiikassa. Teoksessa: Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, SKS, Helsinki. 93–119.

Pietarinen, Juhana 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa: Veikko Launis & Sakari Karjalainen & Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.). *Tutkijan eettiset valinnat*. Gaudeamus, Helsinki. 58–69.

Rantatupa, Heikki 2004. 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. Teoksessa: Matti Peltonen (toim.). *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki. 419–442.

Saarikangas, Kirsi 1993. *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Studia Historica 45, SHS, Helsinki.

Saarikangas, Kirsi 2002. Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. Teoksessa: Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.). *Eletty ja muistettu tila*. SKS, Helsinki. 48–75.

Saarikangas, Kirsi 2013. Multisensory Memories and the Spaces of Suburban Childhood in the Greater Helsinki Region in the 1950s and 1960s. Teoksessa: Saija Isomaa & Pirjo Lyytikäinen & Kirsi Saarikangas & Renja Suominen-Kokkonen (toim.). *Imagining Spaces and Places*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle-upon-Tyne. 27–56.

- Seamon, David 2015. Situated cognition and the phenomenology of place: lifeworld, environmental embodiment, and immersion-in-world. *Cognitive Processing*, Volume 16, Supplement 1. 389–392.
- Sinisalo, Hannu 1981. *Ihmisen ja työn kuvia. Valokuvia 1920- ja 1930-luvun kansanelämästä*. Kimy-Kustannus Oy, Kuopio.
- Tunturi, Janne & Syrjämaa, Taina 2002. Johdanto. Teoksessa: Taina Syrjämaa & Janne Tunturi (toim.). *Eletty ja muistettu tila*. SKS, Helsinki. 7–32.
- Tuomaala, Saara 2004. *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Bibliotheca Historica 89, SKS, Helsinki.
- Vahtola, Jouko 2005 [2003]. *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. 4. painos Otava, Helsinki.
- Vihola, Teppo 2004. Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Teoksessa: Peltonen, Matti (toim.), *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki. 330–418.
- Åström, Anna-Maria 2016. Minnets rum. En fråga om platser, praktiker och miljöfokuserade minnen – återuppväckande av urbana landskap. Teoksessa: Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson & Helena Ruotsala & Anna-Maria Åström (toim.). *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Ethnos toimitte 19, Ethnos, Helsinki. 338–383.